

Geestelijke leiding in deze tijd

In Het Parool van 17 April j.l. stond te lezen, dat in Engeland een commissie van vier leken en tien geestelijken onder leiding van de aartsbisschoppen van Canterbury en York een rapport hebben opgesteld over het vraagstuk „Kerk en Atoombom” ter voorlegging aan de Engelse staatskerk. De voornaamste conclusie van dat rapport luidt: „Als atoomwapens noodzakelijk zijn voor het zelfbehoud van een land, is een regering die verantwoordelijk is voor de veiligheid van de gemeenschap, gerechtigd ze te vervaardigen en voor gebruik gereed te houden.”

Het zou goedkoop zijn bij het vernemen van deze uitspraak te zeggen — zoals ongetwijfeld sommigen zullen doen: zie de kerk maakt zich gereed straks ook de atoombom te zegenen. Wie slechts deze opmerking maakt, ziet niet met welk voor de toekomst beslissend probleem hij hier te maken heeft, waarmee de mensheid en ook hij zelf allerm minst is klaar gekomen. Dat Engelse kerkrapport spreekt uit wat miljoenen denken en wat andere miljoenen, die er nu niet aan willen, zullen aanvaarden als zij er straks hun bevrijding uit onderdrukking mee kunnen verkrijgen. Wanneer wij dan toch kritiek hebben op dit rapport, is het niet omdat het een rechtstreekse afwijzing van het gebruik der atoomwapens mist, die velen verwacht zullen hebben.

Ten aanzien van dit benauwende vraagstuk zijn drie opvattingen mogelijk. Als eerste noemen wij: de volstrekte verwerping van alle militaire wapengeweld. Wie dat voorstaat weet natuurlijk, dat hij zich zelf en de anderen niet voor bloed en tranen vrijwaren kan en evenmin een waarborg kan bieden tegen de ondergang. Want de geest die strijdt zonder technische geweldsmiddelen behoeft niet reeds dáárom overwinnaar te zijn van de geest die met de militaire wapenen zich weert. De ondergang van de vrijheid blijft dreigen. Men kan dan natuurlijk de voldoening hebben dat men geen compromis heeft gesloten, maar dat betekent eventueel, dat men de gemeenschap heeft willen dienen op een wijze, die haar tekort deed, omdat men haar leven niet werkelijk heeft gedeeld: geen deel had aan haar mogelijkheden, haar schuld, haar lot. Dat de Engelse kerk dit niet doet, kan haar niet worden verweten. Reeds te lang heeft de godsdienst de mens zulke zware eisen gesteld, dat hij er ten laatste moedeloos onder werd.

De tweede opvatting is dat, al verwerpen wij niet principieel alle militaire wapengeweld, het gebruik van atoomwapens afgewezen moet worden. We hebben hier immers te maken met een wapen, dat niet zonder meer met de anderen gelijkgesteld kan worden. De veranderingen die hier optreden, de uitwerkingen, die het veroorzaakt, zijn in zo overgrote mate anders dan die van de overige wapens, dat we tenslotte kunnen

zeggen hier iets van geheel andere aard voor ons te hebben, waardoor we genoodzaakt zijn onze houding geheel opnieuw te bepalen, ongeacht ons oordeel over militair wapengeweld in het algemeen. We hebben hier dus te maken met een opvatting, die berust op de praktische werking van het wapen. En daarmee is de moeilijkheid ervan gegeven. Hier zitten we midden in de dialectiek der moderne oorlogvoering, waar nieuwe wapenen nieuwe afweer oproepen, waar de ontwikkeling razend snel gaat en men steeds de kans loopt een wapen voor absoluut anders van aard te verklaren zonder er rekening mee te houden dat een afweer van absoluut andere

aard deze constatering weer te niet doet. Telkens heeft men in de historie zich dit feit zien voordoen: de uitvinding van het buskruit, het gifgas, het oorlogsvliegtuig. Het valt moeilijk die scheiding te blijven maken en het protest tegen een bepaald wapen op grond van zijn andere aard zal dan ook steeds worden achterhaald. Dat de Engelse kerk dit niet doet, kan haar evenmin verweten worden.

De derde opvatting is, dat wij leven en werken in een wereld, die door steeds verwoestender oorlogen wordt geteisterd, welke de mogelijkheid van maatschappelijke en culturele ondergang met zich brengen. Iedereen weet dat en iedereen weet ook dat, als er een kans is ten goede, deze gelegen is in het geloof in een samenleving, waarin alle krachten van geest, moraal en verstand zich inspannen om het gevaar van ondergang,

dat nooit zal verdwijnen, de baas te worden. Want wanneer wij van opvatting zijn, dat het de taak van de mens is zich die inspanning te getroosten en dat het in zijn vermogen ligt in dit opzicht meer te bereiken dan thans het geval is — wanneer wij dat menen, is reeds een begin gemaakt met een andere, betere mogelijkheid. En allen die in deze tijd geestelijke leiding proberen te geven, hebben tot taak een dergelijk perspectief open te houden. Want in ieder mens leeft thans de spanning tussen wat *is* en wat *behoorde te zijn*. Geestelijk leiding geven betekent daarom in de allereerste plaats het uitzicht op dat, wat behoort, helder en scherp te maken, steeds opnieuw de mensen datgene voor te houden, wat zij zelf innerlijk verlangen, innerlijk de waarheid achten, maar waarmee zij 't niet durven wagen, omdat er zoveel teleurstellingen zijn geweest. En daarom verwijten wij het rapport van de Engelse kerk, dit te hebben nagelaten. Geestelijke leiding ontbreekt hier te enen male. Het richt de mensen niet op waar zij heen moeten en innerlijk heen willen, maar op datgene, waar we heengaan als dat „behoren” en die wil tekort schieten. Het rapport toont er geen begrip voor, dat de kerk een taak heeft ten aanzien van die bijna niet uit te houden spanning in vele mensenharten en dat zij heeft te helpen ten goede. Die ver-

Geen volk is schuldloos, zoo min als een
mensch;

*Uit goed en kwaad zijn gesponnen de draden
van ieders bestaan*

en elk geweten om beurten trekt aan
witte en donkere gewaden.

dient een afgod of wel een hoogen droom.

H. ROLAND HOLST—VAN DER SCHALK.

„Uit de Diepte“

Humanisme en religie

In mijn voorafgaande artikelen heb ik getracht twee stellingen aannemelijk te maken:

1. dat de mens zich op een bepaald ogenblik slechts van een zeer beperkte omvang helder bewust is, maar dat hij een rijke voorraad kennis met zich meedraagt, die hem bewust kan worden, die hem dus potentieel bewust (onderbewust) is. Dit helder bewuste en potentieel bewuste heb ik onder de benaming „psychisch” samengevat.

2. dat de gehele wereld van psychische aard is, dus min of meer met de menselijke psyche verwant.

Deze opvatting maakt het begrijpelijk, dat wij van de wereld kennis nemen en op die wereld inwerken, daar zij immers van dezelfde aardheid is als wij zelf. Zij verlost ons althans enigermate van het gevoel van vreemd in deze wereld te staan, dat ons kan bevangen, wanneer wij ons verdiepen in de verhouding van ons onruimtelijk bewustzijn tot de als ruimtelijk voorgestelde wereld. Zij leert onszelf beseffen als delen van de wereld.

Maar deze uitspraak: „de mens is een deel van de wereld” vereist nog toelichting. Het is wel duidelijk, dat de mens niet op dezelfde wijze deel van de wereld is, als bijv. een waterdruppel deel is van de oceaan.

De mens is een deel van de wereld, dat de bijzondere eigenschap heeft van de andere delen der wereld kennis te nemen, door de wereld aangedaan te worden en ernaar te streven, in die wereld iets te bereiken. Wij weten allen, dat 's mensen kennis van de wereld zich steeds uitbreidt en dat daardoor het vermogen van de mens om de wereld te beheersen is toegenomen.

Maar wat de mens eigenlijk het slechtste kent, dat is zichzelf. Hij zegt „ik weet dit” of „ik weet dat”, maar hij raakt verlegen, als hij iets moet zeggen over dat „ik”, dat hij zelf is.

Geestelijke leiding in deze tijd

(vervolg van pag. 1)

wachting stelt het mateloos teleur, en heus niet zozeer de verwachting, dat de atoombom zou worden afgewezen.

Ook op een ander punt blijft het rapport onder de maat, die wij de geestelijke leiding mogen aanleggen: het werpt alle verantwoordelijkheid voor de noodzaak van het gebruik der atoomwapens op de Russen. En daarmee loochent het een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, die niemand kan ontkennen, die enige notie heeft van historie en actuele politiek. Menen deze kerkelijke vertegenwoordigers nu werkelijk dat één land alle schuld draagt ten aanzien van een zo ingewikkeld, zo ingrijpend probleem van de chaotisch alle landen omspinnende wereldpolitiek? Hebben de andere landen werkelijk in verleden en heden alles gedaan wat zij konden doen om Rusland uit deze houding te krijgen? Men ziet, hier raken we geheel op politiek terrein, en dat moet men dan ook van dit Engelse kerkrapport zeggen: het is een politiek rapport, dat nergens het uitzicht opent op wat meer is dan de huidige politieke actualiteit, en ons daarom in de benauwenis laat stikken.

B. C.

De mens in de wereld

Eigenlijk is dat niet zo heel vreemd.

Om een vergelijking te gebruiken — maar u moet dan bedenken, dat alle vergelijkingen mank gaan — zou men de mens als kennend wezen kunnen vergelijken bij een denkende spiegel. Die spiegel neemt beelden van de dingen in zich op, maar zichzelf ziet hij niet. Hij zou alleen een beeld van zichzelf kunnen krijgen, als hij nog een andere spiegel tegenover zich had. En in dat geval zou hij er nog over kunnen filosoferen, waar zijn denkvermogen nu zou zitten. Zo ongeveer is het ook met de mens. Hij heeft zijn bewustzijn en dat is hem het naaste. Maar als hij zegt „mijn bewustzijn”, dan ligt daar al in opgesloten, dat hij zelf toch nog wat anders is dan dat bewustzijn.

Daarbij komt dan nog deze eigenaardigheid, dat de mens zich als „steeds dezelfde” bewust is, hoezeer hij ook verandert. Soms is hij in een probleem verdiept of staat hij voor een moeilijke beslissing. Dan is hij geconcentreerd. Er is een bepaald complex voorstellingen in zijn bewustzijn en andere worden geweerd. Maar op andere ogenblikken is het weer heel anders. Dan zit hij zo maar wat te soezen en allerlei dingen „vallen hem in”. Laat ons zeggen, dat hij in dat eerste geval, dus bij de concentratie van het bewustzijn, meer zichzelf is, meer afgezonderde persoonlijkheid, meer individu. Het is niet gemakkelijk te omschrijven, wat we met die woorden als individu en persoonlijkheid eigenlijk bedoelen, maar we voelen, dat het iets belangrijks is.

En dan rijst de belangrijke vraag, die de mens zich kan stellen: zijn er in de wereld nog meer individuen behalve ikzelf? Hij zal dan erkennen, dat ook zijn medemensen individuen zijn en zijn kinderen en sommige dieren ook nog wel — maar hoever gaat dat eigenlijk? En als wij die dieren nu individuen noemen van een lager soort, dan de mens, zijn er dan ook nog hogere? Op die laatste vraag heeft Fechner, die ik u al eerder noemde, een antwoord gegeven, dat de meeste moderne mensen vreemd aandoet: hij beweerde n.l. dat de aarde ook een individu is. Voor u dit denkbeeld als belachelijk verworpt, moet u toch nog even overdenken, hoe Fechner dit bedoeld heeft.

Vooreerst moet u zich de aarde niet als een grote steenklopp denken of een miljoenenmaal vergrote globe. Bij de aarde behoort ook alles, wat daarop leeft, de planten zowel als de dieren en ook de mensen. Ieder mens is een deel van de aarde, zoals ieder blad een deel is van de boom, waaraan het groeit. Evenals het blad verdort en vergaat, als het van de boom gescheiden wordt, evenzo vergaat het de mens, die van de aarde zou worden verwijderd.

Een gedeelte van de aarde leeft dus stellig; maar is zij zelve in haar geheel ook niet een levend wezen? Wordt haar lichaam niet, als bij ieder levend organisme doorstroomd door kringlopen, die aan al haar delen het water en de voedingsstoffen toevoeren, die zij voor hun groei en ontwikkeling nodig hebben?

In haar beweging is de aarde aan haar baan rondom de zon gebonden en in zoverre zij dus geen vrije beweging heeft, gelijkt zij meer op een plant dan op een dier. Die beweging om de zon houdt dan ook weer verband met de eigenschappen der levende wezens, die haar bevolken.

Het is verleidelijk, dit beeld nog verder uit te werken, de mensen te vergelijken met de hersencellen in ons eigen lichaam, de telegraaf- en telefoondraden met associatievezels in de hersenen, de oorlogen bij hersenziekten, enz. Ik wil dat verder aan uw eigen fantasie overlaten en mij er voor ditmaal toe beperken te zeggen, dat die opvatting van Fechner toch niet zo gek is, als waarvoor zij soms wordt uitgekretsen.

C. H. KETNER.

Uit de schat van Hellas

Het komt meermalen voor, dat wij bij de fundering van onze humanistische beginselen ontdekken, dat zij teruggaan op de Griekse oudheid. Daar voor zeer velen dit een onbekend gebied is, blijft het van grote waarde, dat er bevattelijke publicaties verschijnen over de levensopvattingen uit de humanistische oudheid. In verband daarmee wijzen wij op de brochure van Dr D. Loenen „Uit de Schat van Hellas”, die zo juist door het Verbond werd uitgegeven (30 ct., Weerdsingel O.Z. 80 — Utrecht). Men vindt er stukjes in over „Bedierf Socrates de jeugd!”, „Plato's vormingsideaal” en „Wraak, Recht en Genade”.

Geestelijke verzorging van dienstweigeraars

Schuts' artikel over de dienstweigeraars is de aanleiding, dat ik een lang uitgesteld voorname verwezenlijk, n.l. iets te schrijven over de taak van het H.V. bij de geestelijke verzorging van deze jongens. Men kent de situatie hopelijk. De „erkende” dienstweigeraars doen burgerdienst onder D.U.W.-leiding in kamp Vledder, de niet-erkende zijn ten dele tot v.w. gevangenisstraf veroordeeld, op voorwaarde dat ze dezelfde burgerdienst doen, ten dele onvoorwaardelijk veroordeeld en zitten in de Jeugd-gevangenis Zutphen, waar ze in verband werken buiten de gevangenis. Aangezien de kerkelijke pacifisten, om in de kerk te kunnen getuigen, hun eigen organisatie „Kerk en Vrede” hebben en hun eigen voorlichtingsdienst en steuncomité, terwijl daarnaast een tweetal werkgroepen van de Alg. Ned. Vredes-actie hetzelfde werk verricht, is er wel enige dubbel-organisatie. In de voorlichting is behoorlijke coördinatie tot stand gekomen; de heer François behartigt de belangen zowel van de religieuze als van humanistische jongens, die een beroep op de wet 1923 doen. Eenmaal in het kamp of in de gevangenis, worden de jongens echter door twee instanties geholpen (kleding, studie, gezinshulp, waar nodig, en dat is meer dan men denkt!). En terwijl nu de religieuze jongens daarbij gesteund worden door geestelijke verzorgers, die toegang hebben tot kamp of gevangenis, ontbreekt dit vrijwel geheel voor de onkerkelijken. En daar is geestelijke steun toch zeker ook nodig: jongens van twintig hebben meer geestelijk contact nodig, na een zwaar lichamelijke arbeidstaak, dan wat zij elkaar kunnen bieden. Er zijn er, die zich behoorlijk redden, er zijn er die te kort komen, ook in Vledder, waar tenminste nog een — met de militairen overeenkomende — verlofsregeling bestaat. En in Vledder schat men het percentage onkerkelijken op 40! Ligt hier geen taak voor het H.V.? We werken onder politieke delinquenten, gerepatrieerde militairen, prachtig! Maar deze jongens, die uit hun heilige overtuiging de zwaardere weg gekozen hebben, hebben evenzeer recht op onze steun.

W. J. JONG.

EEN AANVULLING.

De auteur van het door ons besproken werk „Het Humanisme als levensbeschouwing in de Nederlanden”, Dr P. van Overzee, schrijft ons, dat in het tweede deel ook het Humanisme, zoals het buiten de Protestantse kerk tot uiting komt behandeld zal worden. Hierover staat inderdaad iets aangekondigd op de binnenomslag van het boek. Wij wachten met belangstelling dit tweede deel af, al blijven wij onze bezwaren tegen dit eerste deel, dat de indruk maakt een volledig afgerond geheel te vormen, handhaven.

M. G. W.

Moderne theologie

Elk jaar houdt het Nederlandse Protestantisme na Pasen een wapenschouw en tournooien. Theologen van rechts en van links bespreken de kerkelijke en theologische toestand. Een verslag in de N.R.Ct. van 12 en 13 April van wat verhandeld is op de verschillende predikantenvergaderingen, geeft een uitstekend beeld van wat er zo aan de hand is. Voor humanisten, onkerkelijke dan, is zulk een verslag leerzame en onderhoudende lectuur.

Eén ding springt al dadelijk in het oog: de tendentie naar een versterking van het kerkbegrip in heel de protestantse wereld, de toenemende betekenis van het collectief belijden, de tegenzin tegen het individueel onderzoek; dit alles is de reden van het opschuiven naar rechts, naar de orthodoxie. Men krijgt de indruk, dat de orthodoxie niet om haarzelfs wil beleden wordt, maar omdat zij de enige kerkelijk houdbare formulering geeft aan een gemeenschappelijk geloofsbezit, waartoe de „ouderwetse” vrijzinnigheid niet bij machte is (gewees). Onder de z.g. moderne theologen stuit het niet meer op verzet, als tot uitgangspunt voor het kerkbegrip de bekende tekst uit Mattheus 16 wordt gekozen, waarin Petrus door Christus de rots (petra) wordt genoemd, waarop hij zijn gemeente zal bouwen en wie hij de sleutelen van het koninkrijk der Hemelen zal geven. Alleen een 80-jarige „moderne” waagt het dan nog te vragen welke Christus wordt bedoeld, omdat hij zich uit de dagen, waarin men het Nieuwe Testa-

ment zonder floers voor de ogen las, herinnert dat het N.T. verschillende gestalten kent. Dan klinkt het verwijt dat hij, de oude moderne, dit onderwerp overbrengt naar de intellectuele sfeer, waarin het niet behandeld mag worden, daar het te nauw samenhangt met de geloofsovertuiging. D.w.z. de tekst van het N.T. is weer onaantastbaar geworden. Ja, de opschuiving naar rechts is ver gegaan; de landslide heeft theologen die enige decennien tot de rechtsmodernen behoorden — zo klaagden zij — achterhaald en in de linkerhoek geduwd. Zodat zich vrijzinnig noemenden spreken van Heilige Schrift, Heilige Doop, eerlang van Heilige Kerk. En toch..... en toch..... hebben wij een vermoeden dat van huis-uit-rechtzinnigen deze orthodoxie niet geheel vertrouwen. Enfin, wij zijn geen proevers van hart en nieren. Hand in hand met het hoogkerkelijke gaat de pretentie van de kerk om problemen te kunnen oplossen, die voor de „wereldse” machten te zwaar zijn. Hier tegen verhief zich ook een waarschuwend stem.

Het zijn, moet men uit het verslag opmaken, vooral de jongeren die met enthousiasme zich overgeven aan wat genoemd is de inspiratie door het réveil van de kerk na de oorlog. Hier zal ongetwijfeld oprecht geloof achter zitten, maar een kritische stem onder de moderne theologen — Ds. J. de Graaf — merkte op, dat hier ook angst achter zit, die de christenen dringt tot verambtelijking, en verkerkelijking van het

De radio op Zondag

9.45–10 uur

23 Mei: Dr. O. Noordenbos: Aardse wijsheid.

30 Mei: Dr. D. H. Prins: Nederlanders, verstaan wij elkander?

6 Juni: C. M. Kuypers: De goede wereld.

13 Juni: H. G. Cannegieter: Vrije tijdbesteding.

gemeenschapsleven. Er zal stellig een houding van verweer in het spel zijn, die geen innerlijke kracht betekent. En uiteraard heerst er een grote zuigkracht, die onzelfstandige karakters meetrekt naar wat thans welstandshalve van een theoloog wordt verwacht. Bovengenoemde criticus heeft gesproken van „een stichtelijke vermomming van botte onverdraagzaamheid” in verband met het ontwerp van een nieuwe kerkorde, dat ons, onkerkelijken, met verbazing moet vervullen, omdat het de Hervormde Kerk terugvoert tot haar belijdenisschriften van de Dordse synode. De ironie van de geschiedenis wil, dat de kerk zich uitspreekt tegen aanval en verdrukking van het totalitaire, nu zij zich opmaakt zich kerkelijk totalitair te versterken (of te verzwakken d.i. historisch gesproken eender), althans te verschansen.

De kerk distantieert zich hiermede steviger van het buitenkerkelijke Humanisme, dat nu minder dan ooit toe is aan de brede basis, die het eigenlijk volgens sommigen, die de basis van het H.V. thans te smal vinden, zou moeten bezitten. De kerk zal daarmee ook de greep verliezen op die gemeenteleden van vrijzinnigen huize, die de doornige theologische weg terug niet kunnen afleggen. Deze blijven hangen in het grensgebied tussen kerk en geen kerk, en behoren eigenlijk, als hun dit inzicht wordt bijgebracht, buiten de kerk en in het H.V. Voor de humanisten is het dus wel van belang de kerkelijke ontwikkeling te volgen en vooral het grensgebied te verkennen: het zichzelf niet meer begrijpende en zich opheffende protestantisme, dat alleen nog maar een stichtelijke vermomming behoeft af te leggen — al is dit vaak niet gemakkelijk.

Ach, ook dit is niet zo nieuw. Men zou het felle pamflet — een der besten uit de 19de eeuw — van Col. Busken Huet „Ongevraagd advies” nog wel eens willen voorleggen aan deze stichtelijk vermomden. Tachtig jaar geleden zijn deze dingen in ons vaderland zo goed gezegd, dat wij zouden kunnen volstaan met daarnaar te verwijzen. Maar ouderwets, verouderd noemen de huidige vrijzinnigen dit. Ach, laten zij eens leren.

O. NOORDEBOS.

Humanistische gedachten

Levensonlust is
levenszwakte

Lust in leven is er vanzelf, als het organisme zich naar eigen aard in activiteit kan uitvieren. De tegenactie echter, die door deze activiteit onvermijdelijk wordt opgeroepen, is in wezen niet wat zij soms schijnt: dreigend onheil, dat voorkomen, onderdrukt of ontvlucht moet worden, maar noodzakelijk voor het leven. Want onweersstreefd leven leeft zichzelf voorbij; het put zich uit, zijn grenzen overschrijdend, tot een gevaar voor omringend leven. Maar geen leven bestaat op zichzelf; geen organisme of het leeft in levend verband met andere organismen, en zij allen moeten, om te kunnen blijven leven, zich in dat verband voegen, elkander stimulerend, elkander remmend, naar de eis van het verband. Het individu, in letterlijke, uiterste zin, bestaat niet, het is een abstractie, opgeroepen door de willekeur van de waarnemer. Werking en tegenwerking, voorwaarden voor het behoud en de ontplooiing van het leven, zijn er in alle levensprocessen: in onze stofwisseling, in de vorming onze persoonlijkheid, in de groei onze samenleving, in de geschiedenis der mensheid. Van nabij gezien, van ieders gezichtspunt uit, heeft deze strijd menigmaal een schrikwekkend karakter, angstaanjagend en vol dreigend onheil. In waarheid herhaalt zich op het zichtbare levensplan miljoenen malen vergroot wat in het klein zich onophoudelijk afspeelt tussen

de op elkaar dringende en zich in en tegen deze druk vormende cellen onze weefsels, in de tegenstellingen tussen onze hormonen, die met elkaar in evenwicht het leven behouden, in ons verweer tegen mikroskopische kiemen, waarmee we samenleven, maar die ons ziek zouden maken, als ze de overhand kregen. In waarheid is er nimmer aflatende druk en tegendruk in het spel onze driften, tussen drift en rede, in trouw aan en overschrijding van de norm, die zich in ons levensbesef heeft gevormd. Is onze levensstuwung krachtig, dan wordt het leven in al die „strijd” behouden, groeiend en productief; dan kunnen we de „strijdende” elementen zien als in wezen samenwerkend tot evenwichtige verwerkelijking van de mogelijkheden, die ons organisme aan onze persoonlijkheid in haar levend verband met de anderen biedt; dan is er lust in de strijd, die leven is. Maar als het gevaar, dat de harmonie in onszelf of met het andere bedreigt, in drift, in geweld, in ziekte, nog niet is onderkend, als de dreiging te erg lijkt voor onze kracht, als wij inderdaad niet in staat blijken om of tot samenwerking te dwingen wat ons tegenstaat of het teniet te doen, als dus onze leefkracht te gering is, of schijnt, dan is er de levens-onlust, het onbehagen in welke vorm ook: vrees, angst, verdriet, berouw. Duurzaam onbehagen in het leven noemen we pessimisme. Pessimisme is niet de wijsheid van wie het leven wel kent, en dóór heeft, dat de slotsom ervan negatief is; het is de misgeboorte der levens-zwakte. Onlust uit onmacht.

J. KAT.

Opmerkingen en vragen

Gebrekkige democratie en tijdelijke dictatuur

„Hoewel ik de dictatuur afwijs,” schrijft een onzer leden, „vind ik de democratie van het Westen ook niet ideaal. Zij waarborgt slechts een betrekkelijke vrijheid, terwijl de dictatuur van Rusland als tijdelijk machtsmiddel is bedoeld.”

Deze opmerking zullen meer leden hebben gemaakt, die de discussie hierover volgen, een discussie die reeds lang overal in de wereld aan de gang is en niet binnenkort zal zijn afgelopen. En van hoe groot belang voor velen is het op dit punt, dat het humanisme zich duidelijk erover uitsprekt en dus een norm kan zijn voor ons doen en laten. Onze beginselverklaring stelt uitdrukkelijk vast, dat het humanisme in deze tijd en in W. Europa niet denkbaar is zonder de democratie en de persoonlijke vrijheid. Het zou dwaas zijn te veronderstellen, dat het humanisme daarmee de democratie, voor zover zij zich thans heeft ontwikkeld, volmaakt zou achten. Het humanisme ziet ook de democratie in wording, dus zeker niet als iets dat af is. Het eist open oog voor de tekorten en de gebreken ervan en voor de mogelijkheden om haar te ontwikkelen. Maar het houdt vast aan de democratie als beginsel van de samenleving. Wie zal ontkennen, dat dit voortdurende waakzaamheid, spanning en moeilijkheden in ons zelf betekent en buiten ons zelf? Democratie en dictatuur zijn niet altijd duidelijk, ze lopen soms door elkaar heen, niet alles, wat onder de democratie gebeurt is goed, niet alles wat onder de dictatuur geschiedt is fout. Maar het gaat niet in de eerste plaats om het afwegen van de voor- en nadelen van beide, maar om het uitgangspunt van ons denken en doen. Voor de humanist is dat de democratie, ondanks haar onvolkomenheden en fouten, waarvoor hij de ogen niet sluit. En hij wijst af het te wagen met een tijdelijke dictatuur. Hij kan geen twee heren dienen, ook niet tijdelijk.

Ds. Buskes op Pasen

In *Het Vrije Volk* van 27 Maart j.l. schreef de in socialistische kringen bekende predikant ds. Buskes o.a.:

„Godloosheid leidt tot zelfvergoding. Dat is relativisme en betekent: het stomme geweld. Voor de mens zonder God is alles geoorloofd.” Wij willen hier niets anders over zeggen, dan dat deze publicist hier buitengewoon kwetsend weet te schrijven. In een socialistisch blad als *Het Vrije Volk* behoeft géén schrijver zijn persoonlijke mening op geestelijk gebied onder stoelen of banken te steken, maar waar gaat het heen als de geestelijk verschillend georiënteerden onder de leden van de Partij van de Arbeid elkander gaan aanvallen en voor mensen zonder norm gaan uitmaken? Of vindt de redactie een dergelijke uitlating van godsdienstige zijde vanzelfsprekend?

Wat ons verbindt

„Waarom niet geschreven over hetgeen de leden van het Humanistisch Verbond bindt, in plaats van over wat hen scheidt?” vraagt zich een onzer leden af in een brief aan de redactie n.a.v. de verklaring inzake Tsjecho-Slowakije.

Ons antwoord luidt: wij moeten bij het zoeken naar wat ons als humanisten verbindt niet bang zijn voor de erkenning van wat ons op sommige punten kan scheiden. Alle verdoezeling of verzwijging der verschillen is uit den boze, zeker als het om belangrijke vragen gaat. En dat was ditmaal het geval.

Maar iedere lezer van *Mens en Wereld* en ieder lid, die bijeenkomsten van 't Verbond en uitingen van het Verbond volgt, zal hebben beseft, dat ook in deze kwestie alle betrokkenen sterker gevoeld hebben wat hen in het humanisme bijeenhoudt dan wat hen elders zou kunnen scheiden. Er is nergens sprake geweest van elkaar bestrijden, verketteren en verjagen. Vooróp alleen stond het streven de beginselen van het humanisme opnieuw te stellen als richtsnoer voor ons handelen en denken, en elkander te vertrouwen wat betreft de ernstige wil om dit te doen. Want wij zoeken in het Verbond toch bovenal de plaats, waar wij elkaar als mens en geestverwant kunnen blijven ontmoeten in een wereld die ons maar al te zeer van elkander scheidt.

Een Amerikaans rapport over

GODSDIENSTONDERWIJS EN OPENBARE SCHOOL

Onlangs verscheen een rapport vanwege het comité tot handhaving van de scheiding van kerk en staat te Chicago, in welk comité verscheidene predikanten en rabijnen zitting hebben naast personen, die geen theoloog zijn. Het rapport handelt over de vraag of van de openbare middelbare school gebruik gemaakt mag worden voor godsdienstonderwijs vanwege de kerken.

De motieven van de voorstanders van dit gebruik zijn: 1°. de middelbare-schoolopvoeding schiet tekort omdat het de zedelijke waarden niet baseert op godsdienstige beginselen; 2°. het openbaar onderwijs bevordert het heidendom, is godloos; 3°. openbaar onderwijs zonder godsdienstonderwijs is verantwoordelijk voor de toenemende misdadigheid.

De tegenstanders van het gebruik van de openbare school voor het geven van godsdienstonderwijs voeren als argumenten aan: 1°. De leerplichtwet mag niet gebruikt worden om de werkwijze van de kerk om de kinderen op basis van vrijwilligheid te bereiken, aan te vullen; 2°. het brengt de vrijheid van godsdienst in gevaar, omdat plaatselijk meestal alleen de grote kerkgenootschappen het gebruik kunnen maken; 3°. de kerk kiest de gemakkelijkste weg door het toch al overladen programma te verzwaren en gaat het moeilijker probleem van het gezinsleven, de vrije-tijd, enz. uit de weg; 4°. er is geen bewijs voor de samenhang van de toenemende misdadigheid en het ontbreken van godsdienstonderwijs op de openbare school. De stad Gary, Indiana, die sinds 1913 zulk onderwijs kent, stelde onlangs een onderzoek in naar de oorzaken van de toenemende rassen- en godsdiensttwisten; 5°. een onderzoek van psychologen en opvoeders heeft geen verband kunnen vaststellen tussen kerkbezoek en bijbelkennis enerzijds en gedrag anderzijds; 6°. in de praktijk betekent godsdienstonderwijs in schooltijd splitsing der klassen met voorschrift aan de leraren om met de buitenkerkelijke kinderen intussen geen werk te doen, waardoor de anderen achter komen. Aldus wordt hun het recht ontnomen om in schooltijd zoveel mogelijk op te doen; 7°. er ontstaan botsingen tussen kinderen van verschillend geloof. De nadruk wordt gelegd op wat scheidt, en dat is strijdig met het grote doel en de taak van de openbare school. De conclusies van het rapport luiden:

- de kerken moeten er niet voor terugschrikken hun eigen problemen op te lossen in plaats van de staat een deel van de verantwoordelijkheid voor godsdienstonderwijs op te leggen;
- lessen moeten worden gegeven over de zedelijke grondslag van de democratische samenleving, aan alle kinderen, ongeacht hun geloof;
- in de rooster van de middelbare school zou een lessenreeks vergelijkend godsdienstonderwijs opgenomen kunnen worden, waarin de belangrijke godsdienstige teksten als geschiedenis en literatuur bestudeerd worden. Daarvoor is er thans echter géén onderwijzend personeel beschikbaar;
- de kerken dienen met andere instanties het probleem van de vrije tijd aan te pakken.

Een voor humanisten zeer belangrijk boek

Albert Camus: *La Peste*
Gallimard, Paris 1947.

Voor deze keer wordt in *Mens en Wereld* een nog niet vertaald buitenlands boek besproken, omdat het voor de humanisten van zo bijzonder groot belang is en omdat moet worden aangedrongen op een vertaling ervan, die hier ongetwijfeld zeer veel lezers zal vinden.

Wij zijn zo langzamerhand de stroom van boeken, die de overrompelende oorlogsherinneringen bevatten, door, en te verwachten valt, dat er romans zullen komen, die in beeld zullen brengen, wát deze tweede wereldoorlog voor de moderne mens heeft betekend, wat hij hem heeft gedaan en hoe hij hem heeft achtergelaten. Zo'n boek is reeds *La Peste* van Albert Camus. Het gaat ogenschijnlijk niet over de periode 1940—1945. In de Noordafrikaanse stad Oran breekt de pest uit. De stad wordt geïsoleerd en de bevolking, zonder contact met de buitenwereld en overgeleverd aan de terreur van de vreselijke ziekte, leeft een abnormaal bestaan van verbanning en gevangenschap. Het gemeenschappelijk lot bevordert het gemeenschapsgevoel. Vrijwilligers vormen sanitaire corpsen en verrichten onder de moeilijkste omstandigheden hun opofferend werk. De bijzondere toestand plaatst de enkeling meer dan ooit voor de vraag of hij slechts voor zich zelf mag leven, of dat hij zich aan anderen moet wijden. Camus nu schrijft het boek van de mensen, die niet anders kunnen, dan, levende in een gemeenschap, die gemeenschap dienen. En hij gaat er ook op in, waarom ze dat doen, de vraag die duizenden zich in de oorlog en bezetting hebben gesteld.

De humanist is in het boek vertegenwoordigd in de hoofdpersoon dokter Rieux. Wanneer zijn vriend Tarrou hem vraagt: waarom hebt ge zoveel toewijding, terwijl ge niet in God gelooft? zegt Rieux: als ik geloofde in een almachtig God, zou ik geen dokter kunnen zijn, maar hem die zorg overlaten. Maar niemand gelooft in zo'n God. Ik meen op weg naar de waarheid te zijn, terwijl ik vecht tegen de schepping, zoals zij is.

Want voor deze dokter is de natuur het onvolmaakte, de vijand, die de mens belaaft en de ellende brengt. Daartegen wil hij vechten, zonder ophef, zonder grootspraak. We hebben geen behoefte aan helden, vindt hij. Teveel mensen laten zich verleiden tot overdrijving van hun rol van helper en redder. Voldoende is een beetje goedheid van hart en een gewoon, behoorlijk, fatsoenlijk mens te zijn. En dat zijn de meesten. Want de mensen zijn beter dan hun woorden, men moet ze alleen maar de kans geven dit te tonen. En als de geestelijke Paneloup hem zegt: Maar we moeten toch weten waarom we handelen, jij moet toch weten waarom je genezen wilt, dan antwoordt Rieux: we kunnen niet tegelijkertijd genezen en weten. Laten we zo vlug mogelijk genezen, dat is het meest dringende. En Paneloup zegt dan: misschien moeten we liefhebben, wat we niet begrijpen. Ze hebben dan juist aan een zeer smartelijk sterfbed gestaan van een door de pest gefolterd kind. En Rieux antwoordt: ik heb een andere opvatting van de liefde, ik weiger

tot het laatste toe deze schepping lief te hebben, waarin kinderen worden gemarteld. Dat komt doordat je de genade mist, zegt Paneloup. En Rieux: ik weet dat ik die niet heb, maar daarover ga ik niet redetwisten. U en ik werken samen voor iets dat uitgaat boven lasteringen en gebeden. En daar komt 't maar opaan!

Zo wordt in dit boek de pest niet alleen symbool van de oerlog, maar van het leven zelf. Tarrou merkt op: wij dragen allen de pest in ons en verloren de vrede; ik zoek de vrede, door te proberen de mensen te begrijpen en niemand tot vijand te zijn. Men moet alles doen om geen pestlijder te zijn, daarvan hangt de vrede af. Dat kan de mensen helpen, het kwaad verminderen, het goede een beetje doen toenemen. Niemand is immuun voor de pest, men moet elke minuut waakzaam zijn dat men de ander niet besmet. De microbe is het natuurlijke. En de behoorlijke mens is hij, die bijna niemand besmet, die zo waakzaam mogelijk is. Dat eist wilskracht en inspanning. Daarom is de wereld zo vermoeid, want de hele wereld lijdt een beetje aan de pest.

Camus betoogt hier eigenlijk, dat het leven niet vanzelf goed is en dat het niet de mens is, die het verknoeit. Het leven is vol plagen, nood en ellende, maar de mens heeft het vermogen, de innerlijke drang, deze nood te boven te komen. En hij maakt er een bescheiden begin mee, zonder grote woorden, (heilig, God, enz.). En zo zal hij er langzaam achter komen waarom de mensen deze aandrang het liefst volgen. *La Peste* is daarom een boek, dat moed geeft in deze sombere tijd, juist omdat de schrijver niet redeloos jubelt over „de goede mens”. Maar hij gelooft in de mens, en daarom schreef hij

De mens in zijn wereld

Moeten zij, die de vrijheid wensen voor zich en voor anderen, deze vrijheid ook gunnen aan hen, die deze vrijheid niet aan andersdenkenden zullen laten? Ziedaar het vraagstuk, dat in het bijzonder de laatste tijd velen bezig houdt. In Italië hebben de fascistten deelgenomen aan de verkiezingen. In Nederland zou dit thans op zijn hoogst theoretisch mogelijk zijn. Wel zullen in Nederland de communisten aan de verkiezingen deelnemen; dit terwijl naar veler opvatting, stellig ook naar de opvatting der regering, de communisten de vrijheid niet aan andersdenkenden zullen gunnen. Zo is op het ogenblik de toestand.

Scherp is onlangs het probleem gesteld in een vergadering van het Genootschap voor de Rechtsstaat. De rooms-katholieke hoogleraar prof. Duynstee verdedigde daar het standpunt, dat men de (vermoedelijk) onverdraagzamen geen vrijheid moet geven. De overheid moet iedereen vrij laten, zo is zijn redenering, behalve hen, van wie verwacht wordt dat zij, aan het bewind zijnde, niet verdraagzaam zullen zijn. Dit betekent, dat de overheid uitmaakt, van wie onverdraagzaamheid moet worden verwacht. Anders oordeelde de a.r. prof. Donner. De overheid, aldus de strekking van zijn redenering, moet formeel de vrijheid waarborgen. Zij mag zich echter niet begeven in beoordeling van de inhoud van die vrijheidsvorm. Zij mag — zo drukte prof. Donner het uit — geen materiële keur aanleggen. Daarbij gaf hij toe dat zich omstandigheden voor kunnen doen,

dit boek om, zoals hij aan 't eind zegt, te getuigen hoe hij temidden van terreur en nood, heeft geleerd, dat er in de mensen meer valt te bewonderen dan te minachten.

LIJST VAN BOEKEN OVER HET HUMANISME

(Vervolg)

De geschiedenis van het humanisme.

Gius. Bottai: *Verteidigung des Humanismus. Die geistigen Grundlagen der neuen Studien in Italien.* 1942.

Henri Brémont: *Autour de l'humanisme. D'Erasmus à Pascal.* 1937 (historisch, R.K.).

André George: *Le véritable humanisme. Propos sur la culture littéraire et scientifique.* 1942.

Karl Joël: *Kant als Vollender des Humanismus.* 1924.

L. Lindeboom: *Het bijbels humanisme in Nederland.* 1913.

Gilb. Murray: *Stoic, Christian and humanist.* 1940..

O. Noordenbos: *Het atheïsme in Nederland in de 19e eeuw.* 1931.

J. M. Robertson: *Modern humanists reconsidered (over Carlyle, Ruskin, Emerson, M. Arnold, Mill en Spencer).* 1927.

H. W. Russell: *Schets van een Christen-humanisme.* 1945 (R.K.).

Ed. Spranger: *Wilhelm von Humboldt und die Humanitätsidee.* 1940.

T. Tavera: *L'idée de l'humanisme dans Montaigne.* 1930.

Jean Thomas: *L'humanisme de Diderot.* 1938.

G. T. Taffanin: *Geschichte des Humanismus.* 1941.

(Wordt vervolgd.)

Ingekomen Boeken

In de bekende Salamanderreeks zijn weer nieuwe deeltjes (nog altijd à f 1,90) verschenen. Tot de laatste behoren: Aart van der Leeuw: *Kinderland*, Albert Helman: *Orkaan bij Nacht*, en Victor van Vriesland: *Het Afscheid van de wereld in drie dagen*. Uiterst geschikt voor cadeaux.

waarin de overheid toch in moet grijpen; dat is niets nieuws: we weten nimmer dat gedurende een soms onvermijdelijke staat van beleg allerlei vrijheden tijdelijk worden beknót. Er zijn verschillende opvattingen over dit vraagstuk mogelijk. Wij, als schrijver van dit rubriekje, voelen ons het meeste aangetrokken tot de opvatting van prof. Donner, al komen we langs een andere weg dan deze calvinistische hoogleraar tot onze conclusie. Laat men de overheid „een materiële keur” aanleggen, dan doet men een slag in de lucht. Het eind is dan niet meer te zien. Men opent dan de deur voor maatregelen die zozeer afwijken van de zin der „formele vrijheid”, dat er van gewaarborgde vrijheid geen sprake meer is.

Vrijheid

Al dit geredeneer in het Genootschap voor de rechtsstaat en in zoveel andere vergaderingen en in persbeshouwingen en -polemieken heeft — men zal het begrepen hebben — als achtergrond (soms ook als voorgrond) de vraag: moet de C.P.N. worden verboden? Zo noemen we het kind bij de naam. En dan zeggen we in dit rubriekje: neen. Een volk dat de vrijheid kent zal haar willen behouden en zal niet moeten beginnen met anderen die vrijheid te ontnemen. Wie de vrijheid lief heeft zal anderen die vrijheidsliefde bij willen brengen en zal voldoende zelfvertrouwen en vertrouwen in de juistheid van de vrijheid moeten hebben. En als ons de vrijheid, die wij vrijwillig niet prijs geven, met geweld zou worden ontnomen? Welnu, dat zou revolutie betekenen. Dan zal ieder standvastig moeten blijven om gezamenlijk de storm te kunnen weerstaan. Ss.

„Geestelijke leiding in deze tijd”

Het artikel van onze vriend J. B. C. onder bovenstaande titel kan ik tot mijn spijt niet juist achten. Om verschillende redenen. Hij verwijt de Engelse kerk naar aanleiding van het rapport over „Kerk en atoombom” dat ze geen geestelijke leiding geeft. Een voorbarige conclusie, want het geldt hier „nog maar” een rapport dat aan de kerk is voorgelegd. De weergave van het rapport is bovendien zó beknopd dat men er moeilijk in dit opzicht een conclusie uit kan trekken. Er staat immers ook in dat „wordt aangedrongen op verdieping van het godsdienstig besef en de schepping ener nieuwe wereldorde”. Dat perspectief ontbreekt dus niet te enenmale, wij kunnen alleen uit het uittreksel niet opmaken met welke kracht het naar voren komt, al kan ik het met B. C. eens zijn dat de alles overheersende zin waarin het gebruik van de atoomwapens gerechtvaardigd wordt geacht, veel van die kracht weg neemt. Maar doet J. B. C. in zijn artikel wat anders? Wijst hij het atoomwapen vierkant af als zijnde volkomen in strijd met onze humanistische beginselen? Neen immers, maar bovendien en dat vind ik erger, hij memoreert niet dat er een minderheidsnota van de aartsdeken van Stoke en Trent is, waarin deze geestelijke „de middeleeuwse conceptie van de rechtvaardige oorlog verwerpt” en zegt te betwijfelen of er nooit enig goed te voorschijn kan komen uit een overwinning, die amper opweegt tegen „het lichamelijke, zedelijke en geestelijke kwaad van een moderne oorlog”. Hier is m.i. het geluid dat we nodig hebben en dat ik eerlijk gezegd ook van de leiding van het Humanistisch Verbond had hopen te horen. De moderne techniek is zo ver gevorderd zowel in constructieve als in destructieve zin, dat een nieuwe oorlog met de uiterste kracht bestreden moet worden omdat „één wereld” in technisch-economische zin mogelijk, ja noodzakelijk is geworden en omdat de toepassing en de dreiging van het atoomwapen destructieve krachten zijn, zoals we nog nooit in de geschiedenis der mensheid hebben meegemaakt.

Want de vergelijking met andere vernietigingsmiddelen, buskruit, stikgassen, vliegtuigbommen van de oude soort, zelfs V1 en V2 wapens, gaat niet op. Wie zich daarvan wil overtuigen leze „Eén wereld of geen”, een verzameling artikelen over de atoomenergie geschreven door bekende deskundigen, zowel inzake atoomsplitting als op militair terrein.

In een van die artikelen betoogt prof. L. N. Ridenour, deskundige op radargebied, dat doeltreffende afweer van atoombomaanvallen onmogelijk is. Niet alleen van de eerste-onverwachte-klap, maar ook als alle maatregelen genomen worden die men kan nemen, zal een deel van de aanvallen tot zijn recht komen. Voor 100% zijn ze niet te verhinderen en de overblijvende 15 of 10 procent zijn voldoende — reeds nul — om bedreigde centra volkomen van de aarde weg te vagen.

Prof. Harold C. Urey, winner van de Nobel-prijs voor Scheikunde in 1934, een van de



Vraag daarom nadere inlichtingen bij de
N.V. LEVENSVZERZEKERING MIJ.

Wenst gij dat Uw Kinderen studeren?

U kunt dit slechts dan met zekerheid verwezen-
lijken, wanneer U een Studieverzekering sluit!

AURORA

HEERENGRACHT 62, AMSTERDAM

wetenschappelijke vaders van de atoombom, schrijft er over: De atoombommen kunnen in grote hoeveelheden — en goedkoop — vervaardigd worden. Materieel kunnen zij verwoestingen tot stand brengen, welke ons begrip ver te boven gaan. Onze angst er voor zal onze vrijheid vernietigen. Tot de aanval overgaan en te trachten de wereld te overheersen, zou ons gehele leven en dat van verscheidene verdere generaties volkomen verwoesten.”

Het is m.i. de taak van de Kerken en de Humanistische bewegingen in alle landen een onverdroten actie te voeren vóór wereldorganisatie en wereldvrede, de productie van en bewapening met atoombommen ten felste te bestrijden en Gandhi's voorbeeld: de opvoeding tot ongewelddadig verzet niet alleen in theorie toe te juichen, maar ook in de praktijk te volgen.

P. SCHUT.

Met het artikel op blz. 1 en met bovenstaande beschouwing van de heer Schut zijn twee ongelijksoortige problemen gesteld: 1e. dat van Gandhi's leer (het ongewelddadig verzet); 2e. de technische vraag of er wezenlijk verschil is tussen atoomwapens en andere wapens. Deze vragen staan ter discussie, ook in ons Verbond. — Red. M. en W.

Kerk en wetenschappelijke film

In Los Angeles (Amerika) bestaat een „Wetenschappelijke bijbelinstituut Moody”, dat zowel in Engeland als Nederland films ter beschikking stelt voor vertoning in scholen en gevangenissen. Twee films zijn reeds gekomen: „De God der Schepping” en „De God van de Atoom.” Zij vertonen de wonderen der wetenschap en een spreker geeft bijbelse commentaar. Een bespreking ervan vonden we in het Nieuw Utrechts Dagblad, die de poging niet geslaagd acht en het „een wetenschappelijke film met een Christelijk sausje” noemt. Ons Engelse zusterorgaan „The Literary Guide” wijdt er

ook zijn aandacht aan en wijst er op, dat het hier gaat om een eenzijdige keuze uit de natuurverschijnselen, omdat geen bijbelinstituut eraan zal denken op wetenschappelijke wijze de werkingen te verfilmen van de malaria-bacil, of andere ellendige ziekte-verwekkende kiemen. De fout, die het instituut maakt is, dat het de moderne ongodsdienstige mens denkt als iemand, die voor zijn levensopvatting en levenshouding bovenal op de wetenschap zou steunen. Maar bij velen gaat het immers niet meer om de gewaande tegenstelling geloof—wetenschap, maar om de werkelijke tegenstelling godsdienstig geloof en humanistische levensopvatting.

Münchener jeugdcongres

Met een groot aantal andere organisaties zal ook het Humanistisch Verbond een vertegenwoordiger (H. J. J. Lips) zenden naar het Münchener Jeugdcongres, dat deze zomer gehouden zal worden.

Er zal in Neurenberg een Jeugddorp ingericht worden, waarvoor boeken in de Duitse taal en alle mogelijk gereedschap nodig zijn. Laten we de Duitse jeugd, die bezig is aan haar heropvoeding, helpen door onze afgevaardigde in de gelegenheid te stellen veel boeken en gereedschap mee te brengen. Als U een of meer boeken of wat gereedschap kunt missen, zendt het dan onmiddellijk aan H. Lips, Madoerastraat 35, Amersfoort. U doet er goed werk mee!

Brieven van lezers

Jij en u in de rechtszaal.

In uw nummer van 16 April, no. 4, las ik met instemming het artikel „Dienstweigeraars en gewetensvrijheid” van P. Schut.

In het aangehaalde „verhoor” viel het mij op, dat de verhoorde door de president steeds getuoyeerd wordt. Als ik mij niet vergis, is deze wijze van toespreken een gewoonte tegenover elke beklaagde *). Ik vind dit niet in overeenstemming met de waarde van de mens; er dient in elk geval verschil te worden gemaakt tussen gewetenloze misdadigers als van der Waals en anderen, wier geweten niet tot zwijgen is gebracht.

Het tutoyeren van z.g.n. „minderen” is een afkeurenswaardige gewoonte hier te lande. Ik verwijs b.v. naar Amerika, waar b.v. een tramconductor met zijn naam wordt aangesproken, die in het voertuig staat aangeplakt.

COR KWANT.

*) Er zijn formele en nooit uit de plooi komende rechters, die meestal „u” zeggen. Andere rechters schijnen een zeker onderscheid te maken, waarbij verdachte's maatschappelijke positie en het tenlaste gelegde delict in aanmerking wordt genomen. Er zijn ook rechters, die een verdachte menselijk, wij zouden bijna zeggen: vaderlijk toespreken; in deze gevallen hoort men „jij” zonder dat dit stoort. Red. M. en W.

Zoo juist verschenen:

„Het Humanisme als levensbeschouwing in de Nederlanden”

door Dr. P. VAN OVERZEE

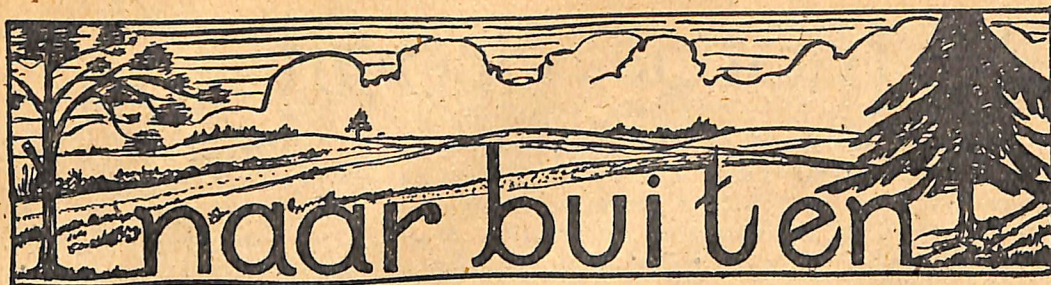
Deel I, 150 bl. met 48 illustratie's,
geb. f 5.50

Deel II, verschijnt binnenkort. Hieraan is medewerking verleend door Dr. P. H. Ritter Jr.

Bestellingen gaarne aan

BOEKHANDEL „PLUS-ULTRA”, Keizersgracht 396, Amsterdam





Door een misverstand zijn in het vorige nummer in het bericht over de kampen enkele fouten geslopen. Om verder misverstand te voorkomen herhalen wij het programma:

A. Familiekamp te Oisterwijk, 24—31 Juli 1948.

Dit kamp is reeds volgeboekt!

B. Familiekamp te Blaricum (Meenthuis) 14—21 Augustus 1948.

Algemene leiding: M. G. Warffemius. Leeftijd deelnemers: minimum 7 jaar. Kinderen slapen in tenten; ouderen in het Meenthuis. Deelnemersprijs: 7—9 jaar: f 15,—; 10—18 jaar: f 20,—; ouderen: f 25,—. Maximum aantal deelnemers: 150.

C. Kamp te Blaricum (Meenthuis) 10—17 Juli 1948.

Algemene leiding: H. Lips. Leeftijd deelnemers: minimum 18 jaar. Deelnemersprijs: per persoon f 25,—. Maximum aantal deelnemers: 100.

De kampen zijn toegankelijk voor leden en niet-leden.

Het programma voor de kampen B en C: (De kinderen van kamp B hebben een apart programma)

Zaterdag:

1. Aankomst (na 15 uur). Kennismaking.
2. Zangavond onder leiding van Sieb Koning.

Zondag:

1. Bezinningsochtend. Spreker: Dr. J. P. v. Praag.
2. (avond). Hooft en de Muiderkring. Inleiding en voordracht Dr. G. Stuiveling.

Maandag:

1. Biologische excursie onder leiding van Henk van Laar.
2. Muziekavond. Dr. W. Kraak (cello).

Dinsdag:

1. Causerie Muiderslot. Spreker: M. G. Warffemius.
2. Avondwandeling.

Woensdag:

1. Excursie naar Muiderslot.
2. (avond) De betekenis van het feest in ons leven. (Spr. H. Lips).

Donderdag:

1. Biologische excursie onder leiding van Henk van Laar: of excursie naar Hilversum.
2. (avond). Vrije discussie.

Vrijdag:

1. Voorbereiding Bonte Avond.
2. Bonte Avond (met kampvuur).

Zaterdag: Sluiting.

De vrije tijd zal worden gevuld met: zang, dans, spel, wandeling, muziek, zwemmen. Elke deelnemer bringe een muziekinstrument en zangbundel mee.

Het programma van kamp B kan nog enige wijzigingen ondergaan. Gij hoort erbij!

In onze kampen hebben wij spelmateriaal nodig, zowel voor kinderen als voor ouderen. Wie kan beschikbaar stellen, te leen of cadeau: enkele handballen, gummiballen, lijnen, kastieballen, slag-houten enz.?

Graag bericht aan het Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht. Vanzelfsprekend is ook geld voor dit doel welkom.

Zend omgaand onderstaand formulier in aan het Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht.

Ondergetekende(n) geslacht m/v:

Adres en plaats:

wens(t) (en) deel te nemen aan kamp B/C *) met kinderen, die de leeftijd hebben van resp. jaar.

*) Betaling van het verschuldigde bedrag ad f zal geschieden in eens/in termijnen *) van f door storting/overschrijving op Postgiro No. 304960 ten name van Humanistisch Verbond.

Datum:

Handtekening:

*) Doorhalen wat niet verlangd wordt.

29ste HOOFDBESTUURSVERGADERING gehouden 24 April 1948

In deze vergadering werd een aantal praktische punten behandeld. Uit het rapport van Mevr. van Gorkom-Lechner over de kindertuitzending blijkt, dat dit werk behoorlijk loopt. IJmuiden krijgt een bijzondere pluim voor zijn activiteit. Van andere gemeenschappen wordt graag nog meer adressen verwacht. Voor het najaar worden de sprekers over de gemeenschappen verdeeld. Het Verbond zal vertegenwoordigd zijn in het culturele contact met Duitsland. Het H.B. bekrachtigt de benoeming

van de heer Lips tot hoofd van de organisatie-werkzaamheden. De heer Lips doet mededelingen, waaruit blijkt dat de districtsvoorming voortgang heeft en de najaarswerkzaamheden worden voorbereid. In een twintigtal plaatsen is een gemeenschap in voorbereiding. Er komt dit jaar een schriftelijke cursus van vijf lessen over de beginselen van het humanisme, in 1949—1950 zal een omvangrijke schriftelijke cursus verschijnen. Een weekkalender voor 1949 is in voorbereiding. Besloten wordt in het Centraal Bureau te Utrecht een centrale bibliotheek te vestigen, waar de leden lectuur kunnen aanvragen.

Lectuur over humanisme

„Het avontuur van de geest“, door Matthijs Vermeulen, uitg. Em. Querido; f 4.90 geb.

„Uit de schat van Hellas“, door Dr. D. Loenen, radiolezingen, f 0.30.

„ABC voor mens en samenleving“, door H. G. Cannegieter; 84 blz. f 1.25.

„Ernest Renan“, door Prof. Dr. Johannes Tielrooy, uitg. Em. Querido, 5,90 geb.

„Athene, Hellas van Hellas“, door Dr. D. Loenen, uitg. Noordholl. uitg. Mij. f 3,75 geb.

„Verzamelde Werken“, door Prof. Dr. Mr. Leo Polak, Deel I en II: De Zin der Vergelding. Deel III en IV Verspreide geschriften. Uitg. G. A. van Oorschot, per 2 delen f 25,— geb.

Humanistische Waarden, 10 radiolezingen, f 0.75.

„Modern Humanisme, een Renaissance?“, door Dr. J. P. van Praag, uitg. Contact, f 7,50 voor leden f 5,90.

Toelichting op beginsel en doel van het Humanistisch Verbond, f 0.15. Per 10 stuks f 1,—.

Onderwijsrapport (herzien) f 0.10.

Statuten en Huishoudelijk Reglement f 0.20.

„Personalisme en Humanisme“ door Prof. Dr. H. J. Pos (overdruk uit het maandblad „Het Keerpunt“) f 0.40.

„Beeld van de Humanist“, rede van Gerard Walschap, uitgesproken op ons congres in Maart 1947, f 0.50.

„Het Humanisme na deze oorlog“, een drietal radio-lezingen van A. L. Constandse, Dr. J. P. van Praag, Dr. G. Stuiveling, f 0.25.

„Humanisme en Socialisme“ van Prof. Mr. H. R. Hoetink, Uitg. van Loghum Slaterus, 40 pag., f 1,—.

Prof. Mr. Dr. Leo Polak, een erflater van onze beschaving“, samengesteld door P. Spigt e.a., Uitg. G. W. Breughel, 72 pag., f 1.90, geb.

„Geloof en Ongeloof“ van M. G. Warffemius, Uitg. Delftse Uitg. Mij., 172 pag., f 4.25, geb.

„In de spiegel der Oudheid“, radio-lezingen van Dr. D. Loenen, f 0.25.

„Macht tot Vrijheid“, van Joh. W. Schotman, Uitg. G. W. Breughel, f 12.50 geb.

„Wij Humanisten“, een achttal radio-lezingen, f 0.60.

„Het Levensraadsel“ van H. G. Cannegieter, f 1,—.

„Godsdienst en Humanisme“, door Prof. Dr. J. B. Tielrooy. Uitgave de Dageraad, f 0.50.

Bestellingen aan Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Bestellingen boven f 2,50 franco. Beneden dit bedrag f 0.05 à f 0.10 extra voor portokosten over te maken.

Het gironummer van het Humanistisch Verbond is 304960 ten name van Humanistisch Verbond te Utrecht, dus niet meer t.n.v. F. v. d. Berkhof.

Willen de algemene leden en de abonné's op Mens en Wereld (die geen lid zijn) op dit nummer hun contributie of abonnementsgeld overschrijven of storten?

Het gironummer van de Humanistische Stichting is 69818.

Uit districten en gemeenschappen

DISTRICT IJSSEL-RIJN

OP Zaterdag 29 en Zondag 30 Mei wordt een districts-week-end gehouden in de Jeugdherberg te Arnhem. We verwachten U tussen drie en vijf uur. (Vanaf het station met bus lijn 3, richting Altevener). Om vijf uur komen we samen voor de begroeting en eventuele mededelingen. Tot zes uur kunnen we ons in of buiten de Jeugdherberg vermeeien, waarna we gemeenschappelijk aan tafel gaan.

Om 8 uur komen we weer samen om een veelzijdig programma uit te voeren en aan te horen. Daarbij rekenen we op de medewerking van de leden uit ons district. Indien U in staat is om iets te presteren, geeft dit dan op bij Uw gemeenschapsbestuur of pleegt overleg. We denken hierbij aan dans, declamatie, sketches, muzikale opulstering.

Zondagmorgen gaan we te voet en per bus naar het centrum van de stad, waar in een openbare bijeenkomst ons Hoofdbestuurslid Mr. Stempels zal spreken in Centraal-Nationaal.

Na terugkomst in de Jeugdherberg gaan we aan tafel voor het middagmaal, waarna we de middag gebruiken voor een wandeling door de omgeving.

De kosten bedragen f 1,75 per persoon. Daarbij is inbegrepen de warme maaltijd en 4 consumpties, het overnachten en de toegang tot de bijeenkomsten.

Alle deelnemers moeten brood meebrengen voor Zaterdagavond en Zondagavond, benevens 15 gram boter, 15 gram suiker en ½ liter melk, hetzij in natura of bonnen, verder lakens en bestek.

Stuurt Uw aanmelding en geld zo spoedig mogelijk in bij het afdelingsbestuur of gireer op No. 243186 ten name van B. Bussink, Hobemastraat 8, Arnhem.

AMSTERDAM. Zondag 2 Mei hielden wij onze bevrijdings- en tevens slotbijeenkomst van het winterseizoen. Met een warm gestemde rede hield Garrit Stuijveling de aanwezigen in zijn aandacht gebouid. Het vocaal kwartet „Con Amina“ bracht op verdienstelijke wijze enige oud-Hollandse liederen ten gehore. Onze Zondagochtendbijeenkomsten zijn hiermede dus voorlopig ten einde; 26 September a.s. openen we het winterseizoen 1948-1949.

13 Juli a.s. gewestelijke landdag in de Amsterdamse Waterleidingduinen; verder zal gepoogd worden een dagtocht te organiseren naar „De Hoge Veluwe“. Wie hier voor voelt geve zich nu reeds op bij de secretaris T. J. van Zeytveld, Pretoriastraat 57 II, Amsterdam Oost.

GEWEST ZUID-HOLLAND.

Op 3-4 Juli vindt er een gewestelijk weekend plaats in Rotterdam. Het programma luidt als volgt: Zaterdag 3 uur bezoek aan museum Boymans, 6-7 uur gezamenlijke koffiemaaltijd, 8-11 uur Kunstavond met een Hoofdbestuurder als spreker.

Zondags boottocht naar een kersenboomgaard in Ameide. Bezoek aan Schoonhoven. Vertrek 10 uur Oosterkade met salonboot. Terug ong. 6 uur.

Kosten gehele weekend f 2,75, voor Rotterdammers f 3,25. Boottocht alleen f 2, voor Rotterdammers f 2,50. Met de boottocht kunnen een beperkt aantal kinderen mee. Beneden 4 jaar vrij, van 4-16 jaar f 1.

Opgaven bij het plaatselijk secretariaat der gemeenschap of bij J. Mourits, Pleinweg 118a, Rotterdam met storting van het bedrag, giro no. 337335 t.n.v. J. Mourits.

Hoofdbestuur

Dr. J. P. van Praag, 1e voorzitter; Dr. G. Stuijveling, 2e voorzitter; Drs. I. Vijlbrief, secretaris; J. Rogge, penningmeester; Dr. J. C. Brandt Corstius, hoofdredacteur; Mevr. Dr. L. M. Coster-Wijsman; Prof. Mr. H. R. Hoetink; Fr. van Hoorn; Dr. D. Loenen; Mevr. Br. v. d. Muijzenberg-Willems; Mevr. H. A. Polak-Schwarz; Prof. Dr. H. J. Pos; Ir. P. Schut; Mr. A. Stempels; Prof. Dr. J. B. Tielrooy; Mr. J. in 't Veld; Dr. L. J. v. d. Waal; M. G. Warffemius; Mr. H. B. J. Waslander.

De motor draait . . .

De fabrieksarbeiders onder ons kennen het beeld van de fabriekshal in het vroege morgenuur. De arbeiders zijn al bij hun machines, knopen hun overall dicht, maken nog even een praatje . . . dan plotseling begint de centrale motor te werken of wordt de stroom ingeschakeld, de lopende band begint zijn gang, machines dreunen, de arbeiders staken hun praat, vele handen pakken aan . . .

Iedere vergelijking gaat mank en als ik het organisatie-apparaat van ons Verbond vergelijk met de boven geschetste fabriekshal, zal ik wel enige fouten maken, al was het slechts deze dat bij ons de motor nu al twee jaar continu werkt. Maar toch als ik de verschillende plannen bezie die door het Hoofdbestuur zijn goedgekeurd en die straks ons gehele organisatieapparaat in werking moeten zetten, met het doel ons Verbond in de diepte en in de breedte te versterken, dan voel ik toch iets van de spanning van: Nu gaat het beginnen!

In deze rubriek: De motor draait . . . zullen we de verschillende plannen van het Hoofdbestuur, vooral in verband met de propaganda, bespreken en toelichten. Daarnaast hopen we het werk in de verschillende districten en gemeenschappen hier naar voren te halen. Ter oriëntatie en navolging! We houden ons voor inlichtingen aanbevolen.

Propaganda-commissies. (Wie vindt daar nu eens het woord voor? Ontvangen voorstel: Commissie Versterking en Uitbreiding).

Deze moeten nu door de gemeenschapsbesturen gevormd worden en laat dat nu eens geen vervelende taak voor deze besturen zijn. Meldt U zelf bij secretaris of voorzitter aan! De zomer-taak van deze commissies is tweeledig: a. Zich verzekeren van een aantal medewerkers uit de ledenkring, d.w.z. mensen, die nu reeds beloven gedurende de maanden October en November één avond per week (desnoods per 14 dagen) behulpzaam te zijn.

b. Het aanleggen van een lijst van ± 200 buitenstaanders (gerekend naar een gemeenschap van ± 100 leden) die we straks zó kunnen „afromen“.

Willen de gemeenschapssecretarissen de voorzitters van deze commissies vóór 1 Juni doorgeven aan onderstaand adres? Propaganda-materiaal.

Het Hoofdbestuur zorgt voor:

a. Een opzettelijk voor deze actie geschreven brochure.

b. Een introductie-brief.

Het ligt in de bedoeling dat introductie-brief en brochure door een lid van de propaganda-commissie aan een adres van genoemde lijst worden gestuurd. De week daarop: Huisbezoek.

c. Raambiljet met slagzin. (Heeft iemand soms een idee?)

d. Briefkaart, waarop nieuwe bezoekers, adres enz. kunnen invullen en kunnen kenbaar maken of ze brochures willen ontvangen, op de hoogte wensen te zijn van onze bijeenkomsten enz. Tot zover voor deze keer de propaganda. Men ziet . . . de motor draait!

Gemeenschappen.

Deze maand werden opgericht:

Wassenaar. Oprichtingsbijeenkomst met Dr. G. Stuijveling. 60 Bezoekers. Krijgen we spoedig op het Centraal Bureau het juiste aantal leden

door? En denk erom, wie nu geen lid wordt, moet in de loop van de komende weken thuis bezocht worden!

Zeeland (leden te Goes, Middelburg, Vlissingen). Oprichtingsbijeenkomst met Drs. J. Vijlbrief. Aantal leden: 26. Geen slecht begin, maar in de loop van het jaar moeten er drie gemeenschappen komen, n.l. Goes, Middelburg en Vlissingen met ieder minstens 40 leden.

Rheden-Velp. Oprichtingsvergadering met Dr. J. Brandt-Corstius. Aantal leden nog niet bekend.

Alle nieuwe leden en gemeenschappen: Hartelijk welkom!

In gevorderde staat van oprichting verkeren verder:

Assen. Daar hadden we reeds een uitstekend geslaagde kernvergadering met 25 mensen. Ze beginnen er waarschijnlijk pas in Sept./Oct. met een gemeenschap, maar willen vóór die tijd minstens 30 leden hebben.

Den Helder. Daar wordt 15 Mei een kernvergadering gehouden. Reeds een twintigtal mensen toonde belangstelling.

Nunspeet. Vanuit Apeldoorn zijn de voorbereidingen getroffen. Wellicht begint men daar deze maand nog.

Bussum. Men is er druk met huisbezoek bezig. 20 leden zijn er al. Men wil er met 30 à 40 beginnen.

Zuilen. Hier starten we waarschijnlijk met een nieuwe gemeenschap binnen de federatie Utrecht. 20 Mei is er een kernvergadering! Ook hier: de motor draait . . .

En dan kwamen we ditmaal nog niet toe aan het vele werk binnen de bestaande gemeenschappen, de plannen van de pas gevormde districts-besturen en zoveel andere dingen. Volgende keer meer! De motor draait . . . Bestuurders en leden, aangepakt!!

H. LIPS,

Madoerastraat 35, Amersfoort.

MENS EN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. Redactieraad: Dr. J. C. Brandt Corstius, Maurits Dekker, Mr. A. Stempels. Adres Redactie: A. van Ostadelaan 147, Utrecht — Adres Administratie: Weerdsingel O.Z. 80, telefoon 10163, Utrecht, Postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht — Advertentie-tarieven op aanvraag. Kleine advertenties voor particulieren f 1.— per regel: kolombreedte 63 mm. — Abonnementscondities: Leden: gratis, niet-leden: f 2,50 per jaar — Condities Lidmaatschap Humanistisch Verbond worden verstrekt door: Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht.

Ingevolge papiertoewijzing B.P.P. no. 6195 verschijnt deze uitgave maandelijks in 8 pag. Drukkerij A. Storm — Utrecht.